

AKP EKONOMİSİ VE ÖNCESİ

Korkut BORATAV*

Özet: Neo-liberal dönemin bir uzantısı olan AKP ekonomisinin genel bir bilançosunu çıkarmayı hedefleyen bu çalışma 2002 sonrası dönemi öncesiyle bağlantılar kurarak incelemiştir. AKP dönemi ise büyüme sorunları, artan dışa bağımlılık ve bölüşüm sorunları çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: AKP ekonomisi, neo-liberalizm, bölüşüm ilişkileri

Economy Before and After AKP

Abstract: This study seeking to take an overall inventory of national economy under the AKP as an extension of neoliberal era examines the period after AKP with references to years before 2002. The period of AKP is addressed in the context of such problems as growth, increasing external dependency and income distribution.

Key words: National economy under the AKP, neoliberalism, income distribution

1. Giriş: AKP öncesinde neo-liberalizm

Bu yazı, AKP ekonomisinin genel bir bilançosunu çıkarmayı hedefliyor. AKP'li yıllar, ekonomide neo-liberal dönemin bir uzantısıdır. Bu nedenle önceki aşamalarla bağlantı kurmadan incelenmesi eksik kalabilecektir.

Önce, Türkiye'nin 1980 sonrasındaki ekonomik gelişimini belirlemiş olan neo-liberal dönüşümün AKP öncesindeki uğraklarını kısaca ve bazı nicel göstergelere de değinerek hatırlatalım¹.

Neo-liberal dönem, Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararlarıyla başladı; 12 Eylül rejimi sayesinde yerleşti; Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde temsilî demokrasi ile uzlaştırıldı; koalisyon ve tek parti (ANAP-AKP) hükümetleri tarafından günümüze getirildi.

AKP öncesinin neo-liberalizmini üç alt-döneme ayırabiliriz: 1980-1988 ve 1989-1997 ve 1998-2002 yılları. Hem neo-liberalizme, hem de sonraki aşamalara geçişlerde bölüşüm ilişkilerinden kaynaklanan gerilimler etkili olmuştur. Dönüşüm yıllarını içeren bölüşüm göstergeleri Tablo 1'de yer alıyor.

1980-1988 yıllarını politik iktisat terminolojisi ile sermayenin karşı-saldırısı olarak nitelendirebiliriz. 1960'lı-1970'li yıllarda bölüşüm ilişkilerine

damgasını vurmuş olan popülizm, 1977 sonrasında sistematik olarak emek lehine aşılmaya başlar. Tablo 1'de 1978-1979 verileri bu sürecin (emek açısından) zirve noktasını oluşturur.

Gerilim, sadece sendikal hareketin, sanayide kâr payının aşınmasını hızlandıracak derecede güçlenmesiyle sınırlı değildir. Sınıflar-arası güç dengesindeki değişimler siyasete de taşınmaktadır. "En geniş anlamda sol", halk sınıfları saflarında ve ülke siyasetinde güçlenmektedir. Sermayenin saldırısı, bu gelişmeleri durdurmayı, tersine çevirmeyi hedefleyecektir. Bu saldırının ilk aşaması sonunda Demirel hükümeti iktidara geldi. Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan 24 Ocak kararları, emek aleyhine bir bölüşüm şokunu hayata geçirmedikçe tamamlanamayacaktı. Bu eksiklik 12 Eylül rejimi sayesinde giderildi; sonraki yıllara taşındı.

Bu alt-dönemi iktisat politikaları terminolojisi ile kısmî liberalleşme diye adlandırabiliriz. Ülke içinde mal ve finans piyasaları liberalleşmiş; döviz fiyatları ise ihracat öncelikli doğrultuda ("gerçekçi kur" sloganı ile) hedeflenmiştir. İşgücü piyasaları önce askerî yöntemlerle disiplin altına alınmıştır. ANAP iktidarı, bu denetimi, 1982 Anayasası'nın ve 12 Eylül döneminde kabul edilen yasal, kurumsal çerçevenin getirdiği imkânları kullanarak sürdürmüştü.

*Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

Tablo 1. Bölüşüm göstergeleri, 1978/79-1998

	Ücret Payı	Görelî tarım fiyatları	Faiz/M.Gelir
1978/79	37,2	100	--
1988	15,4	61,1	9,8
1993	20,7	67,3	18,2
1994	16,1	62,9	16,3
1998	19,2	96,9	28,3

Kaynak: Bk. Dipnot 1. **Sütun 1:** Sanayi katma değerinde ücret payı; **Sütun 2:** Tarım/sanayi fiyat makası "çift verim faktörlü iç ticaret hadleridir; yani, sektörel verim hareketlerine göre düzeltilmiştir. **Sütun 3:** Tüm faiz gelirlerinin milli gelirden payı.

Tablo 1, 1978/79 ile 1988 arasında bölüşüm ilişkilerinin emekçi sınıflar aleyhindeki seyrini nicel göstergelerle ortaya koyuyor. Reel ücretler %29-32 arasında gerilemiş; sanayi katma değerinde ücret payı %37'den %15'e düşmüş; köylünün eline geçen görelî fiyatlar (tarımın ticaret hadleri) %39 oranında aşınmıştır.

12 Eylül ve ANAP yıllarının bölüşüm şoku, işçi sınıfı tabanından başlayan ve giderek siyasete taşınan etkili bir direnme sonunda 1989-1993 yıllarında kısmen telâfi edildi. Telâfinin boyutu, hem ücretler, hem de tarımsal fiyatlar açısından Tablo 1, satır 3'te gözleniyor. Sonraki yıllar, koalisyon hükümetleri, kriz (1994), yüksek enflasyon, yüksek faizli iç borçlanma ve popülizme aksak dönüş özellikleri taşıyor.

Bölüşüm ilişkilerindeki istikrarsızlığa karşı, neo-liberal politikalarda ileri (ve erken) bir adım daha atılmıştır: Serbest sermaye hareketlerine geçiş...

Tablo1'deki göstergelerden anlaşılacağı gibi, "emeğin rövanşısı" 1994 kriziyle frenlenmiş; ancak bu, bir yılla sınırlı kalmıştır. Dönemin bitiminden bir yıl sonra dahi (1998'de), ücret payı 1993 zirvesine yaklaşmış; görelî tarımsal fiyatlar ise önceki zirveyi aşmıştır. Yüksek reel faizlerin gelir akımlarına dönüşmesi, bu döneme emek ve rantıye/finans çıkarları arasında istikrarsız bir uzlaşma özelliği vermiştir.

Böylece, 1998'e gelindiğinde bölüşüm ilişkilerindeki istikrarsızlık sermaye çevrelerini tedirgin edecek özellikler kazanmıştır. Faiz gelirlerindeki tırmanma, büyük ölçüde rantıye katmanları ihya etmekte; banka sahibi olmayan üretken sermaye gruplarının kredi maliyetlerine yansımaktadır. Koalisyon hükümetleri emek gelirlerini yüksek enflasyona endekslemekte; ücretler ve tarımsal destekler disiplin altına alınmamaktadır.

Sermaye grupları kalıcı bir çözüm aramaktadır. Çözüm, koalisyon hükümetlerini ikna ederek ekonomiyi IMF/Dünya Bankası gözetimine sokmakta ve bu gözetimi mümkün mertebe sürekli kılmakta bulundu. Haziran 1998'de IMF ile imzalanan Yakın

İzleme Anlaşması ilk adımı oluşturdu. Bu adım, 1999'da ve 2001 kriz ortamlarında stand-by anlaşmalarına dönüştürüldü. 2001 krizini yöneten Kemal Derviş, stratejik hedefi, "ekonomiyi siyasetten arındırma" olarak belirledi.

1998-2002 yılları, emperyalist sistemin çevresinde patlak veren; Doğu Asya'da başlayıp Arjantin'de son bulan ve Türkiye'ye de iki kez uğrayan bir dizi kriz içermiştir. Sistemin metropolünden çevre ekonomilerine ihraç edilen sermaye hareketleri gerilemiştir. Türkiye de bu olumsuz etkenden payını almış; 1999 ve 2001, kriz ve küçülme yılları olmuştur².

Tablo 2'de gözlemlendiği gibi, 1998-2002 zaman aralığı, Türkiye için "beş kayıp yıl" olarak nitelendirilebilir: Yüzde 1'e ulaşan ortalama büyüme, kişi başına milli gelirin dönem boyunca düştüğünü de ortaya koymuş oluyor. Beş yıllık durgunlaşma, ekonomide önemli boyutlarda âtıl kapasitenin oluşması anlamına gelmiştir.

Emperyalist sistemin çevresinde yer alan bir ekonomi için üç gönenç göstergesi söz konusudur: Büyüme, dış bağımlılık, bölüşüm... Şimdi bu üç alanı, AKP'li yıllara biraz daha ağırlık vererek ayrı ayrı inceleyelim.

2. Büyüme sorunları

Tablo 2, AKP'li yılları da kapsayan neo-liberalizmin alt-dönemlerindeki ortalama büyüme hızlarını sunmaktadır³. Genellikle "karma, planlı ekonomi dönemi" diye nitelendirilen 1962-1979 yıllarının ortalaması da ilk satırda yer almıştır.

Neo-liberal dönemin büyüme bilançosu üzerinde ayrıntıya girmeden birkaç genel gözlem yapacağım.

Bir kere, karma/planlı ekonomi dönemi ile karşılaştırıldığında büyüme temposundaki yavaşlama dikkat çekicidir. Neo-liberalizmin otuz beş yılı boyunca, Türkiye ekonomisinin büyüme hızı, önceki on sekiz yıllık dönemin çok altında kalmıştır. Tablodaki

Tablo 2. Dönemlere göre büyüme hızı

Dönemin Niteliği	Yıllar	Ortalama büyüme, %
Karma, planlı ekonomi	1962-1979	6,5
Neo-liberal dönem	1980-2014	4,2
Kısmî liberalleşme	1980-1988	4,9
Serbest sermaye hareketleri	1989-1997	4,3
Beş kayıp yıl	1998-2002	1,0
AKP: Lâle devri	2003-2007	7,3
AKP: Normale dönüş	2008-2014	3,8

Kaynak ve not: Bk. Dipnot 1. Bu satırlar yazıldığında TÜİK'in henüz yayımlamadığı 2014 milli geliri için IMF, World Economic Outlook Veri Bankası tahmini alındı.

veriler, iki dönemde gerçekleşen ortalamaların yüzde olarak 6,5'ten, 4,2'ye düştüğünü ortaya koyuyor. Otuz beş yıllık bir zaman dilimini Tablo 2'de yapıldığı gibi alt-dönemlere bakarak değerlendirmek daha aydınlatıcı olabilir. Tablodaki son üç ara dönemi "neo-liberalizmin son aşaması" (1998-2014 yılları) olarak birleştirecek, bu on yedi yılın ortalama büyüme hızı yüzde 4,1 olarak belirlenecektir. Böylece üçe ("kısmî liberalleşme", "serbest sermaye hareketleri" ve "son aşama") ayrılan neo-liberal dönem içinde ortalama büyüme hızı adım adım aşağı çekilmiştir.

Ekonomilerin kabaca 15-20 yıllık dönemler boyunca büyüme potansiyelinin üst sınırını çeşitli yöntemlerle tahmin etmek mümkündür. Bu yöntemlerden birini kullanarak, potansiyel büyüme hızını karma-planlı ekonomi dönemi için yüzde 6,7; neo-liberal yılların 1997'ye kadar uzanan iki dönemi için yüzde 4,1; sonraki on yedi yıl için yüzde 3,9 olarak tahmin ediyorum. Bu tahminlerden hareketle, 21. yüzyılın ilk çeyreğine doğru ilerlerken, Türkiye ekonomisinin büyüme potansiyelinin düşmekte olduğu söylenebilecektir.

Bu noktada, "orta gelir tuzağı" tartışmaları akla geliyor. AKP'nin sözcüleri, ekonominin durgunlaşmasını bu söyleme sığınarak açıklamaya; belli bir gelişkinlik eşliğine ulaşmanın adeta kaçınılmaz maliyeti olarak göstermeye çalışıyorlar⁴.

Bu tartışmayı gerçekçi bir zemine taşımak istiyorsak, ekonomik yapıdaki dönüşümlere, olgunlaşma göstergelerine bakmak gerekir. Bol ve âtil emek rezervlerine sahip, az gelişmiş bir ekonomi, yaygın sermaye birikimine dayalı "kolay" bir büyüme döneminin imkânlarından yararlanabilir. Emek rezervleri tükendikçe, büyüme süreci adım adım teknolojik sıçramaya, yeniliklere bağımlı olmaya başlar. Bu ileri aşamaya geçiş güçlükleri, büyüme hızını da aşağı çekecektir.

Türkiye'ye bu açıdan bakalım: Toplam istihdamın yüzde 23,6'sı tarımdadır ve milli gelirin sadece yüzde 7,2'sini üretmektedir. Bu sektörün görece verimliliğindeki düşüklük, tarımsal emek fazlasının göstergesi olarak görülmelidir.

Faal nüfusun işgücüne katılma oranı, 2013'te yüzde 50,8'dir. Orta Doğu hariç, tüm Güney coğrafyasında ve Batı'da bu oran yüzde 56 ile 71 arasında değişmektedir.

ILO, 40 ülke için, "15-29 yaş gruplarında, çalışmayan, iş aramayan, okumayan, stajda ve askerde olmayan" insanların oranını belirlemiştir. Kapsanan ülkeler arasında Türkiye yüzde 34,6 ile ve açık farkla birincidir⁵.

Bu göstergeler Türkiye'yi bol emek rezervleri barındıran bir ekonomi olarak ortaya çıkarıyor. Bu kaynağın üretime dönüşmesi, sermaye birikim oranlarına bağlıdır. Dolayısıyla orta dönemdeki büyüme bilançosunu değerlendirmek için 1998 sonrasının⁶ sermaye birikim oranlarına bakmak gerekir.

1998-2013 yıllarının cari fiyatlarla gayri safi sabit sermaye birikimi ortalaması, yüzde 19,7'dir. Biraz sonra tartışacağım olumlu iç ve dış koşullara rağmen, AKP'nin iktidar yıllarının ortalama sermaye birikim oranı yüzde 20'dir. 2003-2013 yıllarında Asya'nın altı büyük ve "yükselen" ekonomisi (Çin, Hindistan, Endonezya, Filipinler, Malezya, Vietnam) için IMF verileri yatırım oranları ortalamasını yüzde 30 olarak belirliyor. Türkiye gerisinde kalan yatırım ortalaması sadece Filipinler'de söz konusudur⁷.

Türkiye ekonomisinde neo-liberal dönemde büyüme hızında gözlenen aşınma, sözü geçen büyük boyutlu emek rezervlerini üretime taşıyabilecek sabit sermaye birikim oranının yetersiz kalması ile açıklanabilir.

Bu noktada AKP iktidarının büyüme bilançosuna geçelim. Ortalama büyüme hızlarındaki farklılaşma

Tablo 3. Yabancı sermaye (Yab Ser), cari denge (CD): Milli gelire oranlar ve büyüme, %

	1980-1988	1989-1997	1998-2002	2003-2007	2008-2013
Yab Ser/M.Gelir	1,6	2,5	2,9	7,8	6,7
CD/M.Gelir	-1,7	-0,8	-0,5	-4,8	-6,4
Ortalama Büyüme	4,9	4,3	1,0	7,3	3,7

Kaynak: Bk. Dipnot 1

ve diğer özellikleriyle bu on iki yılı ikiye ayırarak inceliyorum.

2002 sonunda iktidara gelen AKP, Kemal Derviş'in "güçlü ekonomiye geçiş" programını da devralacak, sürdürecektir, hatta 2005'te üç yıllığına yenileyecektir. İlk beş yılın AKP hükümetleri, bir yandan önceki "beş kayıp yıl"ın mirası olan âtil kapasite koşullarından, bir yandan da uluslararası sermaye hareketlerindeki canlanmadan yararlanacaktı. 2001 krizinin ağır toplumsal yansımaları devam ederken, bu olumlu koşulların hemen arifesinde alınan erken seçim kararı, iktidarı AKP'ye "altın bir tepsi" içinde ikram etti. Sadece iç talep kamçılması ile (adeta "kendiliğinden") yüksek büyüme hızlarının geçekleşebileceği çok elverişli bir ortama geçildi. Bu "kamçılama", ileride açıklanacağı gibi, yüksek tempolu dış kaynak girişleri tarafından gerçekleştirilecekti. Yüzde 7,3'lük büyüme ortalamasına ulaşılan bu beş yılı, "AKP'nin lâle devri" olarak adlandırıyorum.

2008'de patlak veren uluslararası krizin, dünya ekonomisini uzun süreli bir durgunluk aşamasına taşıdığı ortaya çıktı. Bu ortam, AKP'nin lâle devrine son verdi; normale dönüş ortamına geçildi. Türkiye ekonomisi, bu yedi yıl boyunca yüzde 3,8'lik bir büyüme patikasına geçti. Yukarıda değinilen potansiyel büyüme hızının, inişli-çıkışlı bir seyir izleyerek Türkiye ekonomisini yüzyılın ilk çeyreğine doğru taşıyacağı öngörülebilir.

Bu noktada, sermaye birikimi göstergelerine geri dönelim. AKP'nin iki dönemi boyunca yatırım oranları kabaca sabit (yüzde 20 civarında) kalmıştır. Aynı birikim oranının, ilk dönemde daha yüksek büyüme ile sonuçlanması, yukarıda değindiğim "beş kayıp yıl"ın eseri olan âtil kapasitenin üretime yönelmesi ile mümkün olmuştur.

Ancak, iki dönem arasında önemli bir başka bozulma söz konusudur: Yurt-İç tasarrufların milli gelire oranındaki aşınma... AKP'nin "lâle devri" ile "normale dönüş" yıllarının ortalama tasarruf oranları, yüzde 15,4'ten, yüzde 14'e gerilemiştir. 2013 verisi Kalkınma Bakanlığı'na göre yüzde 12,6; IMF'ye göre yüzde 13,7'dir. Bu ortalamaları, AKP öncesi döneme

taşıyalım: 1998'de tasarruf oranı yüzde 22,9; 1998-2002 ortalaması ise yüzde 18,6'dır.

Böylece, AKP ekonomisinin büyüme bilançosu sağlıklı bir "sentez" oluşturuyor: Yüzde 20 civarında süregelen yetersiz (en hayırhah ifadeyle "ılımlı") bir sermaye birikim oranı içinde büyüme hızı düşmektedir. Buna karşılık yurt içi tasarruf oranları, hem bir önceki döneme göre, hem de AKP'li yıllarda kesintisiz aşınmaktadır. Milli gelir hesaplarının özdeşlikleri, bu tür bir dönüşümün zorunlu (tanımsal) sonucunu ortaya koyar: Cari işlem açıklarındaki artış...

Böylece, AKP'li yıllarda dışsal ilişkilerde gerçekleşen bozulma gündeme gelmektedir.

3. Artan dış bağımlılık ve kırılabilirlik

Zaman zaman Türkiye ekonomisinin temel yapısal sorunu olarak gösterilen kronik cari açığın AKP'li yıllarda artmasının makro-ekonomik nedenini yukarıda açıkladım: Yurt içi tasarruf oranında gerçekleşen kesintisiz erime...

Ancak bu açıklama, tanımsal bir özdeşliği hatırlatmaktan öteye gitmiyor: Ex-post olarak bir ekonomide yatırımlar, yurt-İç ve yurt-dışı tasarrufların toplamına eşittir. Yatırımlar sabit iken yurt-İç tasarrufların düşmesi, (rezervlerden harcama gibi istisnai yöntemler dışlanırsa) ancak dış tasarruflarla telâfi edilebilir. Bu çerçevede içinde dış tasarruflar da cari işlem açığı olarak tanımlanır.

Asıl soru, yurt-İç tasarrufların aşınmasına yol açan etkenlerle ilgilidir. Sorunu, madalyonun ters yüzü (yani özel ve kamusal tüketim) ile de ifade edebiliriz. Toplam tüketim harcamalarının milli gelirdeki payı, 1998, 2002 ve 2013'te (aynı sırayla ve yüzdelere olarak) 76,8; 80,7 ve 86 olmuştur. Kısacası, Türkiye ekonomisi AKP'li yıllarda gelir artışlarını aşan tüketim düzeylerini gerçekleştirmiş durumdadır. Bu olgu, bir sonraki kesimde tartışılacak olan bölüşüm bozulmalarını hafifleten bir etken olarak da görülebilir.

Tasarruf oranlarını aşındıran, tüketimi kamçılamanın bu gelişim biçimi ile sermaye hareketleri arasında bağlantı kurulabilir mi?

Bu soruya ışık tutmak amacıyla Tablo 3 düzenlenmiştir. Neo-liberal dönemin farklı aşamalarında gerçekleşen (her dönem için birikimli) yabancı sermaye girişleri ile cari dengenin dolarlı milli gelire oranları ilk iki satırda karşılaştırılmaktadır. Dönemlerin ortalama büyüme hızları ise son satırda yer almaktadır.

İlk dikkat çekici saptama, neo-liberal dönemin sermaye hareketlerinin kontrol edildiği 1980-1988 yıllarıyla ilgilidir: Yabancı sermaye girişleri hemen hemen tamamen cari işlem açığının finansmanına tahsis edilmektedir.

1989 sonrasında serbestleştirilen sermaye hareketleri otonom (bağımsız) bir nitelik kazanmış; kriz yılları hariç, cari işlem açıklarının üzerinde seyretmeye başlamıştır. Aradaki fark, yerli rantiyelerin, şirket ve bankaların ülke dışına sermaye çıkarmalarına ve rezervlerin (zaman zaman gereksiz boyutlarda) biriktirilmesine tahsis edilmiştir.

Otonom ve artan boyutlarda sermaye hareketlerinin öne çıktığı bir yapı, dış kaynaklara artan bağımlılık yaratır. Üstelik bu bağımlılık, uluslararası finans kapitalin en "parazit, sıcak, spekülative" öğelerine kayar. Arbitraj arayan sıcak para hareketlerinin "altın çağı" başlamıştır.

İç talep, dolayısıyla kısa vadeli büyüme, giderek, dış kaynak girişlerinin sürüklediği yeni bir biçim kazanır. Cari denge (dış açık) ise, artık, bu bağlantıların son halkasında yer alacaktır.

Tablo 3, satır 1, yabancı sermaye girişlerinin zaman içinde artan önemini, milli gelire oranlayarak ortaya koyuyor. 2008'de patlak veren uluslararası ekonomik kriz, bu oranı aşağı çekmiş; buna rağmen son dönem (2008-2013) ortalaması, 1980-2002 yıllarının çok üzerinde kalmıştır.

Dış bağımlılık derecesini yansıtan diğer önemli göstergeler, büyüme hızı ile cari işlem dengesi arasındaki ilişkidir. 1945 sonrasında Türkiye ekonomisi kronik olarak dış açık veren bir özellik kazanmıştır. Cari açıklar büyüme hızındaki dalgalanmalara göre değişmiş; istisnai yıllar hariç, milli gelire oranla yüzde 1-2 dolaylarında kalmış; dış yardım, kredi ve doğrudan yatırım türü sermaye girişleriyle kapatılmıştır.

Tablo 3'ün 1980-2002 arasındaki (AKP öncesine ait) bulguları bu özellikleri taşımaktadır. Ortalama büyüme hızlarındaki yavaşlama, cari açığın milli gelir

içindeki payını da düşürmekte ve "normal" yıllarda bu oran yüzde 2 eşliğini geçmemektedir.

AKP'li yıllarda ise büyüme ile cari denge arasındaki bağlantı bozulmuştur. Bu bozulma iki doğrultuda (canlanma ve durgunlaşma konjonktürlerinde) gözleniyor.

Canlanma konjonktürleri, giderek artan boyut ve oranlarda cari açıklara yol açmıştır. 2003-2007 döneminde ortalama yüzde 7'yi aşan büyüme hızı, cari açığı yüzde 5 dolaylarına çıkarmıştır. Ne var ki, 2000 öncesinde, yüksek büyüme hızının ılımlı cari açıklarla sürdürülebildiği yıllar gözlenmişti. Örneğin 1990 ve 1997'de yüzde 9,4 ve 8,3'lük büyüme hızları, 1,7 ve 1,4'lük cari açık oranları ile gerçekleştirilebilmişti.

İkinci bozulma, bu bağlantının asimetrik özelliğiyle ilgilidir: Durgunlaşma ve küçülme yıllarında dış açık, aynı tempoyla (hatta hiç) daralmamaktadır. 2008-2012 yıllarında ortalama büyüme, AKP'nin ilk yıllarına göre yarı yarıya düşmüştür; buna rağmen cari işlem açığının milli gelire oranı önceki dönemin üstüne çıkmıştır. Bu görece durgunlaşma dönemi içinde Cumhuriyet Türkiye'si'nin yıllık dış açık rekorları da (2009 hariç) üst üste kırılmıştır. AKP öncesinde ekonominin küçüldüğü 1994, 1998-1999 ve 2001 yıllarında ödemeler dengesi dış fazla vermiş; buna karşılık 2008-2009'daki kriz (durgunlaşma, küçülme) konjonktürü, toplamı 52 milyar doları aşan dış açıkla sonuçlanmıştır. Milli gelirdeki gerilemeler dahi, artık, cari işlem açığını ortadan kaldıramamaktadır.

IMF-güdümlü enflasyon hedeflemesinin (kriz yılları dışında) döviz ucuzlatması ve AB ile Gümrük Birliği'nin gecikmiş yansımaları açıklayıcı etkenler arasında gösterilebilir. Ancak, ekonominin (özellikle sanayinin, hatta ihracatın) ithal bağımlılığındaki yükselme, bu duruma yapısal bir özellik de kazandırmıştır.

Bu noktada, dışsal bağımlılık ve kırılabilirlik kavramları arasında bir ayırım yapmak yararlı olacaktır. Dış ticaret açığı yaratmayan yüksek ihracat/ithalat oranları, fazla kırılabilir olmayan bir dış bağımlılık durumudur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve uzun vadeli krediler de dünya ekonomisindeki bozulma koşullarında hızlı çıkış göstermeyen dış kaynak türleridir. Bu türden istikrarlı yabancı sermaye türleri tarafından karşılanan yüksek cari işlem açıkları da kısa dönem için kırılabilirlik yaratmayabilir.

Tablo 4. Uluslararası yatırım pozisyonu ve çeşitli oranlar (%): Net pozisyon (NP), yabancı ve “sıcak” varlıklar (YV ve SV), Milli Gelir (MG)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
NP/MG	-48,4	-27,0	-44,8	-49,1	-40,7	-53,3	-48,0	-53,9
YV/MG	74,6	52,1	74,2	74,2	63,9	80,5	75,5	82,7
SV/YV	28,2	23,2	23,7	28,2	31,6	37,9	40,6	42,4
SV/MG	21,1	12,1	17,6	20,9	20,2	30,5	30,7	35,1

Kaynak ve Not: TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu tablolarından yapılan hesaplamalar. 2014 için dolarlı milli gelirden IMF tahmini, diğerlerinde Kasım verileri kullanıldı.

AKP dönemini kırılganlık göstergeleri açısından da mercek altına alalım. Ülke ekonomisinin brüt ve net dış yükümlülüklerine; bunların içinde yer alan dış borçların toplamına, bileşimine ve kısa vadeli dış borçların yarattığı risk öğelerine Tablo 4 ve Tablo 5'te bakıyoruz.

Tablo 4'ün dayandığı uluslararası yatırım pozisyonu, iki hesaplamanın birleştirilmesine dayanır. Türkiye'deki yabancıların tüm varlıkları (alacakları, doğrudan yatırımları, mevduatı, portföy plasmanları) hesaplanır. Bunlar istatistiklerde “Türkiye'nin brüt dış yükümlükleri” başlığı altında yer alır. Türkiyeli şirketlerin, bankaların, bireylerin dış dünyadaki benzer varlıkları da tahmin edilir. İkisi arasındaki farka net yatırım pozisyonu denir. Tipik bir çevre ekonomisi olduğu için Türkiye'nin net pozisyonu daima “eksi” değer verir. Tablo 4'ün ilk satırı bu büyüklüğün dolar olarak milli gelir içindeki payını veriyor. Kasım 2014'te bu oran rekora ulaşmıştır: %-53,9...

Türkiye'de yatırım yapmış olan yabancılar ile ülke dışında varlık tutan Türkiyeli sermayedar/rantiye katmanları arasında doğrudan bağlantı yoktur. Örneğin dış borçların finansmanını, döndürülmesini dış dünyada varlık tutan Türkiyeli burjuvazi üstlenmez. Kırılganlık sorunlarını izleyeceksek, bu nedenle, Türkiye'nin brüt dış yükümlülükleri önem taşır. Bunların toplamının milli gelir içindeki oranını Tablo 4, satır 2 veriyor. Bu yükümlülüklerin bir bölümü anlık işlemlerle ülke dışına çıkabilecek öğelerden (portföy yatırımları, kısa vadeli krediler, mevduat gibi “sıcak” varlıklardan) oluşur. Sıcak öğelerin toplam içindeki payı ve milli gelire oranı satır 3 ve 4'te yer alıyor.

Hemen ifade edelim ki, yabancıların Türkiye'deki varlıklarının bir bölümü TL'ye bağlıdır ve istatistiklerde dolar cinsinden hesaplanırken, döviz kuru oynamalarından etkilenir. Yine de ana eğilim

açıktır: Türkiye ekonomisinin uluslararası yatırım pozisyonu ile ortaya çıkan dış bağımlılığı ve “sıcak varlıklar”ın yansıttığı kırılganlığı, AKP'li yıllarda hemen hemen kesintisiz ve birlikte artmaktadır.

Dış yükümlülüklerin önemli bir alt-ögesi dış borçlardır. Çoğunlukla yabancı para cinsinden olduğu için döviz kuru hareketlerinden de etkilenmez. Tablo 5, 2007-2014 arasında dış borç göstergelerinin seyrini izliyor. Tüm göstergelerde hem 2007, hem de kriz yılı olan 2009 sonrasında belirgin (ve aşağı yukarı kesintisiz) bozulma vardır.

Dış borçlarda kırılganlık, kısa vadeli borçların “döndürülmesi” sırasında gerçekleşir. 2009 krizinin Türkiye ekonomisindeki etkisi, vadesi gelen kredilerin yenilenmemesi; dolayısıyla anapara çıkışları nedeniyle gerçekleşmişti. Merkez Bankası rezervleri bu tür taleplere karşı ilk savunma mevziini oluşturur. Dolayısıyla kısa vadeli dış borçların payında ve rezervlere oranında gözlenen değişimler, IMF ve uluslararası finans çevreleri tarafından yakından izlenir; Türkiye ekonomisinin “kırılgan” olarak nitelendirilmesine katkı yapar.

Tablo 5, ekonominin dış borçlarla ilgili bağımlılık ve kırılganlık göstergelerinin 2007 sonrasında bozulmuş olduğunu gösteriyor. Vadesi 12 ayda gelen tüm kısa, orta ve uzun vadeli dış borçların toplamına 12 ayın cari açık tahmini de eklenince bir yıllık dış kaynak ihtiyacı ortaya çıkar. Aralık 2014 tarihli bir raporunda⁸ IMF Türkiye'nin 2015 için dış kaynak ihtiyacını 225 milyar dolar (milli gelirin yüzde 26,1'i) olarak tahmin ediyor.

4. Bölüşüm sorunları, göstergeleri

1980-1998 yıllarının bölüşüm göstergelerine, Giriş bölümünde baktık. Burada, AKP iktidarı dönemine odaklanacağız.

Tablo 5. Dış Borçlar (DB) ve çeşitli oranlar (%): Kısa Vadeli Dış Borçlar (KVDB), Milli Gelir(MG) ve TCMB Rezervleri

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
DB/MG	38,6	37,9	43,6	39,9	39,3	43,0	47,5	48,8
KVDB/DB	17,2	18,7	18,2	26,5	26,9	29,7	33,2	33,2
KVDB/Rezerv	58,9	74,0	69,3	95,8	104,3	101,3	116,4	116,5

Kaynak ve Not: Bk. Dipnot 1. 2014 için dolarlı milli gelirden IMF tahmini; borç ve rezervlerde Eylül/Kasım verileri kullanıldı.

AKP'nın iktisat politikaları, sermayenin dünya çapında uyguladığı neo-liberal modele büyük ölçüde uyum göstermiştir.

Makro-ekonomik politikalar açısından AKP, 1998 sonrasında IMF ile imzalanan bir dizi stand-by anlaşmasının son halkasını (Kemal Derviş'in "güçlü ekonomiye geçiş" başlıklı programını) devralmış; 2003'teki beş yıllık bir anlaşma ile yenilemiştir. 2008-2009 krizi patlak verince IMF ile görüşmeler başlatılmış; ancak tamamlanmamıştır.

Bu çerçeve içinde maliye politikası, "faiz dışı fazla" hedeflemesine bağlanmış; kamu açıkları ve iç borçlar, IMF ölçütlerine göre saygın sınırlar içinde tutulmuştur. TCMB ise, para politikasında son yılların revaçtaki modeli olan "enflasyon hedeflemesi" reçetesini büyük ölçüde izlemiştir. 2011 ve 2013 sonunda döviz fiyatlarını da denetleme çabaları ve Erdoğan'ın "faiz lobisi" söylemine verdiği ödünler, "piyasaların" (finans kapitalin) baskısı karşısında fazla sürdürülemezdir.

AKP hükümetleri, bölüşüm ilişkilerini sermaye lehine belirlemeyi hedefleyen Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikalarının stratejik öğelerini de sadakatle uygulamıştır. Tarımda küçük çiftçinin kaderi, büyük ölçüde piyasa güçlerine teslim edilmiştir. 2013'ün sonuna gelindiğinde işgücü piyasalarının esnekleşmesinde büyük mesafeler alınmıştır. Taşeronlaşma, artık, kamu sektörü içinde dahi önemli bir ağırlık taşımaktadır. Sendikalaşma oranı ve işgücü piyasalarında toplu sözleşmelerin kapsamı çarpıcı boyutlarda aşmıştır. Dünya Bankası terminolojisi içinde "kamu hizmetlerinin özel sunumu", daha açık ifadeyle "ticarileşmesi", eğitim ve sağlık sistemlerini yeni baştan biçimlendirmiştir. Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi büyük ölçüde tamamlanmış; sıra (aşağıda ayrıca tartışılacak olan) işletmeler dışındaki kamusal varlıkların paylaşımına gelmiştir.

Bazı nicel göstergeler, bu yazıda önem verilen dört tarih (1998, 2002, 2007, 2013) itibarıyla Tablo 6'da özetleniyor.

Milli gelirden ücretlerin payı, satır 1'de veriliyor. Buradaki oranlar, toplam istihdamda, ücretli işgücü oranındaki değişmeyi dikkate alan bir düzeltmeyi içermektedir⁹. Neo-liberalizmin 1998'i izleyen yıllarda öne çıkan bölüşüm öncelikleri beklenen sonucu gerçekleştirmiştir: Ücret payında 1998'de başlayan aşınma, 2007 ve 2013 verilerinin de gösterdiği gibi, AKP'li yıllarda da kesintisiz süregelmiştir.

Emek ve sermaye karşıtlığını doğrudan doğruya ifade eden bir başka gösterge, ücretler ile emek verimi hareketlerini veren endeks sayılarının zaman içindeki seyriden (karşılaştırılmasından) elde edilir. Bu makasın aşınması, verileri kapsanan sektörün katma değeri içindeki ücret payının da düşmüş (veya brüt kâr payının artmış) olduğunu gösterir. Türkiye'de imalat sanayii için bu hesaplama yapılabilmekte; ancak kullanılacak çeşitli ücret, istihdam, üretim/katma değer verileri, yedi farklı seri ile sonuçlanmaktadır. Bu ayrıntıya girmeden bulgulardan çıkan ana görüntüyü özetlemekle yetinelim: 2002-2007 ve 2002-2013 dönemlerinde ücretler, emek verimlerinin gerisinde seyretmiştir. Böylece, hem AKP'li yıllar boyunca işçi sınıfının katma değer içindeki payının aşınmış olduğu ortaya çıkmaktadır¹⁰.

Piyasa için üretim yapan milyonlarca köylü ve çiftçi için temel bölüşüm göstergelerinden biri olan görelî tarım fiyatları (tarımın ticaret hadleri) 2. satırda yer alıyor. Buradaki temel bozulma 1998-2002 arasında gerçekleşmiştir. IMF programları 2001 krizinin tarımsal fiyatları üzerindeki şok etkisi ile birleşince, tarımın ticaret hadleri¹¹ dört yıl içinde yüzde 25 dolaylarında aşmıştır. Görelî fiyatlarda bu derecede sert aşınmaların zaman içinde telâfisi beklenir. Bu beklenti, AKP'li yıllarda gerçekleşmemiş; tarım/sanayi makasındaki daralma bir büyük ölçüde on yıl sonrasına da taşınmıştır. Tarımsal destekleme harcamalarının bu dönemde milli gelirin %0,5-0,6; toplam kamu harcamalarının ise %2-2,5'i civarında tutulmuş olduğuna ve bu oranların 2008 sonrasında bir miktar aşındığına da ayrıca işaret edelim¹².

Tablo 6. Bölüşüm göstergeleri, endeksler ve yüzdeler

	1998	2002	2007	2013
Ücretler/Milli gelir (D)	47,8	46,6	36,2	34,7
Görelî tarım fiyatları	100,0	75,3	78,5	77,4
İşsizlik Oranı: Dar,%	6,9	10,3	10,3	9,7
İşsizlik Oranı: Geniş,%	8,5	14,0	16,6	15,9

Notlar ve kaynaklar. **Satır 1:** ILO, Global Wage Report 2014/2015, Tablo 14'ten yapılan hesaplamalar. Bk. Dipnot 9. **Satır 2:** Bk Dipnot 11. **Satır 3-4:** Bk. Dipnot 1.

İşçi sınıfı için başta gelen gönenç göstergelerinden biri olan dar ve geniş¹³ anlamda işsizlik oranları, Tablo 6'nın son iki satırında yer alıyor. Önemli bir saptama, 2001-2002 krizinde işsizlik oranlarında gerçekleşen artışın, AKP'li yıllarda esas olarak süregelmiş olmasıdır. 2008-2009 krizi içinde işsizlik hızla artmış; sonraki üç yılda telâfi edilmiş; ekonomik durgunluğun başladığı 2013-2014'te ise tekrar artmaya başlamıştır¹⁴. Ancak, bu bulgular önemli bir çelişki de içermektedir: 2008-2011'de tarımsal istihdam 1,3 milyonluk bir artış göstermiştir. Önceki yıllardaki belirgin düşme eğiliminin tersine dönmesi söz konusu olmuştur. Kriz koşullarında köye göçen işsiz nüfus, tarımsal istihdamı otomatik olarak "şişirmiş"; böylece 2008-2009'daki işsizlik artışını yapay olarak aşağı çekmiştir.

Temel sınıfsal bölüşüm ilişkilerinin 2003-2013 yıllarında emekçi sınıflar aleyhine seyrettiği böylece ortaya çıkıyor. Ancak, AKP iktidarı döneminde önem kazanan telâfi ve yeniden dağıtım mekanizmaları da söz konusudur. Bunların sonuçları küçümsenmemelidir.

Yukarıda da vurgulandığı gibi AKP'li yıllarda tüketim, büyümeyi aşan bir eğilim göstermiştir. Tüketimin milli gelir artışlarının üstünde seyretmesi, halk sınıflarının reel gelir hareketlerinin üstünde bir tüketim temposuna ulaşma imkânını sağlar ve temel bölüşüm ilişkilerindeki gerilimleri hafifletir. Bu gelişme, aynı zamanda, hane halklarının artan borçluluğu anlamına gelir¹⁵.

Temel bölüşüm göstergelerindeki bozulmanın bir bölümü de, geleneksel kurumsal çerçevenin ve sosyal güvenlik sisteminin dışına taşan, çoğu kez yerel yönetimler aracılığıyla yürütülen aynı ve parasal sosyal yardımlarla telâfi edilmeye çalışıldı. Bunlar, bir anlamda İngiltere'nin 19. Yüzyıldaki yoksul yasalarına, bir yandan da Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele programlarına benzer. Vatandaşlık haklarının gerektirdiği veya sınıfsal, ekonomik konumlara göre belirlenen sosyal devlet aktarımları ve katkıları yerine, "yoksulu birey olarak bulup, gözetme" uygulamaları öncelik kazanmıştır. Aktarımlar, iktidar partisinin seçmen tabanının pekiştirilmesi, genişletilmesi işlevini de görmüştür. Nurhan Yentürk, bu tür "geleneksel olmayan yardımlar" için yapılan harcamaların milli gelire oranının 2006-2012 arasında yüzde 1,7'den 2,1'e çıktığını hesaplamıştır¹⁶.

Temel bölüşüm ilişkilerini büyük ölçüde neo-liberal programlar tarafından biçimlendiren AKP uygulamalarının, sermayenin genel programı ile eksiksiz

bir uyum içerdiği söylenebilir. Bunlara, özelleştirmenin, kamu hizmetlerinde ticarileşmenin yarattığı yepyeni olanaklar ve AB ile başlatılan (ve uzunca bir süre görünürde ciddiyetle sürdürülen) tam üyelik görüşmeleri de eklenmelidir. On bir yıllık tek parti yönetimi, önceki dönemi zaman zaman etkileyen ve emek lehine öğeler içeren popülist sapmalara son vermiştir.

Sınıflar arası ilişkilerde güç dengelerinin sermayenin lehine dönüşmesini mümkün kılan AKP dönemi, Türkiye burjuvazisinin bütünü için "altın yıllar" olarak görülmüş olmalıdır.

Ancak, neo-liberal programların, emek-sermaye ilişkilerinin ötesine giden bir boyutu daha vardır. Bu öğe, sermayenin iç ilişkilerini düzenlemeyi; siyasi iktidarla iş çevreleri arasındaki bağlantıları "tarafsız" kılmayı hedefler. Böylece, hükümetlerin sermayenin farklı kanatları arasında lehte-aleyhte ayrımcı uygulamaları frenlenecek; örneğin yerli şirketlerin, büyük uluslar-ötesi sermayeye karşı kayırılması önlenecektir. Bu hedefin hayata geçirilmesinde bir aşama, 2001 kriz yönetimi içinde siyasi iktidardan bağımsız üst-kurulların yasalaşması ve kurulması oldu.

AKP iktidarı, neo-liberal programın bu ögesini sistematik olarak ihlâl etti; giderek üst-kurulları yetkileştirdi veya siyasi iktidara bağladı. Bu "frenleme ögesi" devre dışına çıkarılınca, yirmi yıl önce Turgut Özal'ın başlattığı bir süreç sonuna kadar geliştirildi: İç ve dış sermaye çevreleri, şirketler, iş adamları arasında kayırcı, ödüllendirici, dışlayıcı, hatta cezalandırıcı yöntemlerin oluşturulması... Irili-ufaklı kamu ihalelerinde, kamu hizmetlerinin taşeronlaştırılmasında, özelleştirmelerde ve aşağıda ayrıca tartışacağım kentsel rantların oluşum ve paylaşımında; iktidarla uzlaşmayan sermaye (örneğin medya) gruplarının "hizaya getirilmesinde" bu yöntemler sonuna kadar kullanıldı.

Bu yöntemlerin AKP iktidarı tarafından geliştirilmesi, gelir dağılımından çok, iktisatçılarımızın öncelikleri içinde fazla yer almayan¹⁷ servet dağılımını etkilemiştir. Kentsel kamu varlıklarının özel mülkiyete dönüştürülmesi; astronomik rantların oluşumuna yol açmıştır. Bu rantlar, özel servetlerde değer artışları, bunların satışları sonrasında "realize edilmesi" ve son aşamada da servet değer artışlarının kiralara (yani gelir akımlarına) taşınması biçimlerini alır. Aralık 2013 sonrasında ortaya çıkan olgular, bu vurgun-avanta sürecinin boyutlarını, kriminal özelliklerini ve AKP iktidar kadrolarının rollerini ortaya koymuştur.

Tablo 7. Türkiye’de en zengin %1’lik, %10’luk grupların toplam servetlerden payları (%)

	2002	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
En üst %1	39,4	42,9	43,8	45,4	47,3	49,1	51,3	52,3	54,3
En üst %10	67,7	70,2	70,7	71,9	73,1	74,3	75,7	76,4	77,7

Kaynak: Global Wealth Data Book, Credit Suisse Research Institute, October 2014, Tablo 4.3, 4.4, ss.125-126.

Servet dağılımındaki değişimler üzerindeki uluslararası bir araştırma¹⁸, Türkiye üzerinde de önemli bulgular içeriyor. Tablo 7, Türkiye’de finansal ve finansal olmayan en “zengin” (en üstteki yüzde 1’lik veya yüzde 10’luk) grupların, toplam servetlerden elde ettikleri payın 2002-2014 arasındaki değişimini ortaya koyuyor.

Tablodaki bulgular göstermektedir ki, AKP’li yıllarda her iki grup, toplam servetlerdeki paylarını istisnasız her yıl artırmış; “en yüksek varlıklı %1” bu oranı yüzde 39’dan yüzde 54’e; “en zengin %10” ise, yüzde 68’den yüzde 78’e çıkarmıştır. Servet dağılımındaki eşitsizliğin Türkiye’de dramatik boyutlarda artmış olduğu anlaşılmaktadır. Credit Suisse araştırmasının çok sayıda ülkeyi kapsayan servet dağılımı bulguları, bu eşitsizlik göstergelerinin artışı bakımından Türkiye’nin (Rusya’dan sonra) ikinci sırada yer aldığını ortaya koymaktadır.

On iki yılda Türkiye’de servet dağılımındaki eşitsizliğin bu derecede (en varlıklı gruplarda yoğunlaşarak) artmasının bir nedeni, daha önce finansal veya taşınmaz servet kayıtlarında yer almayan küçük, orta boy işletmelerin şirketleşmesi ve istatistiklerde kayda geçmesiyle ilgili olabilir.

Ancak, daha da anlamlı bir etken, yukarıda değindiğim, kamusal taşınmaz varlıkların özel mülkiyete dönüşmesi olmalıdır. Piyasa değeri sembolik düzeylerde olan veya hiç olmayan kentsel kamu varlıkları özel mülkiyete dönüştüğünde yüksek düzeyli özel servetler ortaya çıkar; servet dağılımı etkilenmiş olur. Kuramsal veya hukukî olarak her yurttaşın eşit pay aldığı (ancak istatistiklerde yer almayan) bir servet, kısa dönem içinde siyasi iktidar tarafından belirlenen gruplara intikal eder. “Kamu varlıklarına el koyma”, böylece, servet değerlerinde astronomik artışlara, bunların kapkaççı burjuvaziyle siyasetçiler arasında paylaşımına ve böylece servet dağılımının uç noktalarda yoğunlaşmasına yol açar.

Devlet aygıtının siyasi iktidar tarafından gelir ve servet bölüşümünü belirli, seçilmiş gruplar lehine veya aleyhine etkilemek amacıyla kullanılması, sermaye iktidarının yozlaşmış bir türünü temsil etmektedir. Bir yandan ekonomiye egemen olan burjuvazinin bir sınıf olarak genel çıkarları, neo-liberal politikalar

aracılığıyla sonuna kadar hayata geçirilmekte; öte yandan da bu sınıfın farklı ögeleri arasında, keyfi, ihya edici veya dışlayıcı uygulamalar sınırsızca, pervasızca kullanılmaktadır.

Önceki yıllarda neo-liberalizmin sahte söylemine kanan “liberal” çevreler, siyasi iktidarın elinde neredeyse sınırsız servet, rant, kaynak yaratma ve aktarma olanaklarının var olduğunu ve kullanıldığını aniden (ve yeniden) keşfederek şaşkınladılar. 17 Aralık belgeleri, bu çerçevede gerçekleşen yozlaşmanın dramatik boyutlarını ortaya koymaktadır. AKP iktidarı, böylece, Türkiye burjuvazisinin önemli bir bölümüne; kapkaççı, rant vurguncusu, devletten nemalanan parazit ögelerine bir “altın çağ” armağan etmektedir.

Burjuvazi ile AKP iktidarı arasındaki ilişkilerin 12 yıllık seyri, bu çelişkiler içinde biçimlenmiştir. Sermayenin genel çıkarlarının ödünsüz gözetilmesi, izlenmesi, bir sınıf olarak Türkiye burjuvazisini AKP iktidarı ile uzun bir süre barışık kılmıştır. Borsa, sermayenin kolektif iradesini belli ölçülerde temsil eder. İMKB endeksleri ile AKP’nin “başarıları ve sorunları” arasında gözlenen (seçim başarılarıyla coşan) paralellik, bu bakımdan anlamlıdır. Anayasa referandumuna iş adamlarının ezici çoğunluğunun olumlu oy verdikleri belgelenmiştir. Özellikle Erdoğan’dan kaynaklanan kayırcı-dışlayıcı tavırlar, bir anlamda “dikensiz gül bahçesi olmaz” anlayışı içinde sineye çekilmiştir.

Ne var ki, Aralık 2013 sonrasının yeni ortamı içinde, bu modus vivendi çözülmeye başlamıştır. Yolsuzluğun, kriminal boyutlara ulaşması, iktidarı ne pahasına olursa olsun koruma zorunluluğu getirir; geleneksel temsili demokrasinin sınırları zorlanır. Bu zorunluluk, bir noktadan sonra, iş çevreleri için önem taşıyan siyasi ve (özellikle dışsal yansımalarıyla) ekonomik istikrar ortamını da tehdit edebilir.

AKP iktidarı ile Türkiye burjuvazisi arasında bu yeni ortamdan kaynaklanan gerilim ögelerinin filizlendiği bir döneme giriyoruz. Bu dönemin nasıl gelişeceğini, ekonomiye yansımalarını bugünden öngöremiyoruz.

Dipnotlar

1. Aksi belirtilmedikçe bu yazıdaki bulgular aşağıdaki yayınlarımda yer almaktadır: “AKP’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi”, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (Derleyenler: İlhan Uzgel; Bülent Duru), Ankara 2009, Phoenix; Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2009, Ankara 2011, İmge Yayınevi; “Türkiye Ekonomisi: 2013 ve Öncesinde Kısa Bir Gezinti”, Emek Yıllığı 2013, İstanbul 2014, Yazılama Yayınevi. Bulgular güncelleştirilmiş ve gerektiğinde yeniden değerlendirilmiştir.
2. Bk. Korkut Boratav, “Serbest Sermaye Hareketleri ve Kriz-Küçülme Dönemleri: 1990-2010”, Bilsay Kuruç’a Armağan Ankara 2011, Mülkiyeliler Birliği Yayını, ss. 405-435.
3. Bu satırlar kaleme alındığında TÜİK’in 2014 milli gelir verileri yayımlanmamış olduğu için o yıla ait IMF tahminlerini kullandım (IMF, World Economic Outlook Veri Bankası).
4. Örnek olarak bk: “Türkiye’nin kişi başına geliri 2002’de \$3492 iken, şimdi \$10807’ye çıkmıştır. Orta-gelir düzeyli bir ekonomiye dönüşmesi, kapsamlı reformlar ve temkinli makro-ekonomik politikaların sonucudur. Bu ilerlemeye rağmen, orta-gelir tuzağını aşmakta hâlâ büyük güçlüklerle karşı karşıyadır.” (Mehmet Şimşek, Wall Street Journal, 30 Eylül 2014.)
5. ILO, Global Employment Report 2014, s.22, Şekil 7, Tablo 10c.
6. TÜİK milli gelir hesaplarını 2007’de yenilemiş ve yeni seriyi 1998’e kadar taşımıştır. Bu nedenle sermaye birikim oranını 1998’den başlatarak karşılaştırabiliyoruz.
7. Ekonomik yapısı ve gelişme düzeyi Türkiye’ye benzeyen Latin Amerika ülkeleri içinde de Şili, Kolombiya ve Meksika’da aynı dönemlerin yatırım oranları Türkiye’yi geçmektedir.
8. IMF, Staff Report for Turkey, Article IV Consultation, Tablo 4, s.31.
9. ILO’nun 2014/2015 Ücret Raporu’nda Türkiye için verilen ücret payı oranları, AB’nin AMECO veri tabanından inşa edilmiştir ve aslında (“kendi hesabına çalışan” işgücünü de içeren) bir emek payı bulgusudur. Bu bulguya esas oluşturan ücret payı hesabı, ILO’nun kullandığı yöntemle “kendi hesabına çalışanlar” grubunun emek gelirlerinden arındırılarak milli gelirden ücretlerin payı (W/Y) yeni baştan tahmin edilmiştir. Bu oran, zaman içinde ücretli işgücünün toplam istihdamdaki payının artması nedeniyle saf bir bölüşüm göstergesi değildir. Bu yanıltıcı etki, “düzeltili ücret payı” hesaplanarak giderilmiştir: Satır 1’deki “Ücretler/Milli gelir (D)”, böylece hesaplanan orandır. Düzeltili Ücret payı = (W/Y) / (Ücretliler/İstihdam). Bu tanımdaki “istihdam” terimi, ücretsiz aile işçilerini dışlamaktadır.
10. 2008-2013 verileri ise, dört seride ücretlerin, üç seride ise brüt kârların payının aşındığını gösteriyor. Verim artışlarının durgunlaşması, asgari ücretlerde enflasyonu ve üretimi aşan artışlar bu dönem bulgularını etkilemiş olabilir.
11. Tablo 6’da satır 2’deki “görelî tarım fiyatları”, Tablo 1’deki gibi tarım/sanayi sektörel verim hareketlerine göre düzeltilmiş fiyat makasını veriyor. 1998-2007 dönemi eski; 2007-2013 ise, yeni milli gelir serilerinden hesaplanmış ve öncekiyle birleştirilmiştir. 1998-2007 fiyat makasları için bk. Korkut

Boratav, “Tarımsal Fiyatlar, İstihdam ve Köylülüğün Kaderi”, Alpaslan Işıklı’ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Ankara 2009, ss.115-130)

12. Ekin Değirmenci, Türkiye’de Tarımda Dönüşüm ve Yeneden Metalaşma, Ankara 2014, Yüksek Lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tablo 3.21, s. 157.

13. Dar anlamdaki işsizlere, umudunu kestiği veya başka nedenlerle iş aramaktan vazgeçmiş olan; ancak çalışmak isteyen kişilerin eklenmesi geniş anlamda işsizleri vermektedir.

14. Kasım 2014’te dar ve geniş anlamdaki işsizlik oranları %10,7 ve %17,5 olarak belirlenmiştir. 2014 ortalamaları bu oranların altında çıkacak; yine de 2013’e göre artış gösterecektir.

15. Bu gelişimin önemini vurgulayan bir çalışma için bk. Elif Karaçimen, “Financialization in Turkey: The Case of Consumer Debt”, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 2014, 16:2.

16. Nurhan Yentürk, “Türkiye’de Yoksullara Yönelik Harcamalar”, ODTÜ Gelişme Dergisi, 2013, Cilt 40/2.

17. Az sayıda istisnalardan biri Mustafa Sönmez’dir. Konuya ışık tutan iki kitabına dikkat çekelim: Kent Kapital ve Gezi Direnişi, Ankara 2013, Nota Bene ve Ak Faşizmin İnşaat İşkalesi, Ankara 2015, Nota Bene.

18. Global Wealth Report 2013, Credit Suisse Research Institute, 2013. Bu Enstitü, 2013 ve 2014 için iki ayrı Data Book da yayımlamıştır. Bk. Tablo 7’de Kaynaklar notu.